

Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Joanna Więclaw-Michniewska

Możliwości rozwoju oraz sprawność funkcjonowania każdego miasta określa poziom jego potencjału demograficzno-społecznego oraz uwarunkowania ekonomiczne. Rozpoznanie stanu zagospodarowania oraz skali i tempa przebiegu procesów społeczno-gospodarczych w Krakowie jest istotne m.in. z uwagi na fakt, że współcześnie miasta – zwłaszcza duże, skupiające wiele różnorodnych funkcji – wyznaczają kierunki przemian gospodarczych poprzez koncentrację ludności i kapitału. Sytuacja społeczno-gospodarcza miasta wpływa także na rozwój turystyki, ujmowanej z jednej strony jako jeden z komponentów gospodarki miasta, a z drugiej jako potencjalny i wysokiej jakości czynnik stymulujący jego rozwój ekonomiczny.

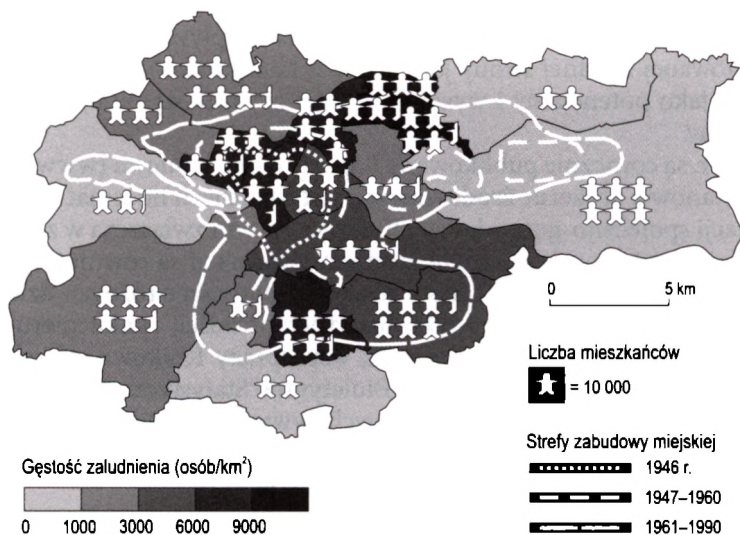
Od 1991 r. są corocznie publikowane *Raporty o stanie miasta* (www.bip.krakow.pl), które stanowią obszerne źródło danych statystycznych na temat różnorodnych cech sytuacji społeczno-gospodarczej Krakowa, w tym zwłaszcza w zakresie parametrów demograficznych. Cennym źródłem informacji są również opracowania wykonane na zlecenie Urzędu Miasta Krakowa, dotyczące różnych dziedzin społeczno-gospodarczych, np. turystyki, przedsiębiorczości, rynku nieruchomości, stanu edukacji, warunków zdrowotnych, współpracy Krakowa w skali krajowej i międzynarodowej oraz informacje z Biuletynów Statystycznych Miasta Krakowa, publikowane na stronach internetowych: www.krakow.pl, www.bip.krakow.pl.

Charakterystyka demograficzno-społeczna

Kraków jest jednym z największych miast Polski pod względem potencjału ludnościowego. Liczba mieszkańców, ujmowana według faktycznego miejsca zamieszkania, wynosi 755 000 (stan na 31 grudnia 2009 r.; www.stat.gov.pl), co sytuuje miasto na drugim miejscu w kraju pod względem liczby ludności. Gwałtowny powojenny rozwój demograficzny Krakowa był związany przede wszystkim z dużymi migracjami (w związku z lokalizacją kombinatu metalurgicznego

w Nowej Hucie) i z przyłączeniem (w 1951 r.) obszaru Nowej Huty do Krakowa (Jelonek 1975). Dynamiczny napływ ludności trwał niemal do końca lat 80. XX w. Liczba mieszkańców miasta w 1990 r. wynosiła już ponad 750 tys. Zmiany liczby ludności po okresie transformacji ustrojowej są relatywnie niewielkie. W latach 90. XX w. odnotowano spadek liczby ludności (738,2 tys. w 1999 r.), potem ponowny wzrost, z apogeum w 2003 r. (757,7 tys.; www.bip.krakow.pl). Tak niewielka dynamika zmian liczby ludności w ostatnich 15 latach była głównie efektem dwu czynników: 1) wyhamowania masowych migracji i 2) obniżania się poziomu płodności. Oba te czynniki w dużej mierze były uwarunkowane intensywnymi zmianami ustrojowo-ekonomicznymi w Polsce.

Rozmieszczenie ludności w obrębie Krakowa nie uległo w ostatniej dekadzie istotnym zmianom, nawiązując wyraźnie do stref zabudowy miejskiej (ryc. 24). Dzielnice o najwyższej gęstości zaludnienia (Mistrzejowice, Bieńczyce, Prądnik Czerwony, Krowodrza, Stare Miasto, Podgórze Duchackie) obejmują tereny zabudowy śródmiejskiej, intensywnej zabudowy wielorodzinnej oraz nowo powstałych (w ciągu ostatnich 10 lat) osiedli zabudowy jednorodzinnej. Największą liczbą mieszkańców w 2008 r. wyróżniały się natomiast dzielnice: Prądnik Biały, Bieżanów-Prokocim, Nowa Huta, Mistrzejowice, Dębniki, Krowodrza (w przypadku tej ostatniej warto wspomnieć, że duży udział w ogólnej liczbie mieszkańców mają osoby zameldowane czasowo, głównie w domach studenckich, w obrębie tzw. miasteczka akademickiego).

Ryc. 24. Gęstość zaludnienia w dzielnicach Krakowa na tle stref zabudowy miejskiej (2008 r.)
 Fig. 24. Population density in the districts of Krakow against the background of settlement areas (year 2008)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Mydel (1996), www.bip.krakow.pl
 Source: author's own study based on: Mydel (1996), www.bip.krakow.pl.

W minionych 15 latach saldo migracji na 1 tys. mieszkańców przyjmowało na ogół wartości dodatnie, choć w niewielkim stopniu (najwyższe w 2002 r. – +2,51; najniższe w 2008 r. – -0,08; www.bip.krakow.pl). Napływ ludności do Krakowa (przy niezmiennych przyczynach podejmowania migracji: względy ekonomiczne, rodzinne, środowiskowe itp.) obecnie jest generowany głównie poprzez postrzeganie wizerunku miasta przez jego potencjalnych mieszkańców. Wizerunek miasta obejmuje zagadnienia dotyczące m.in.: szeroko pojmowanej jakości życia, dostępności do edukacji, usług (zwłaszcza wyższego rzędu), stopnia rozwinięcia rynku pracy (zarówno zasobów siły roboczej, jak i możliwości podjęcia pracy), rynku nieruchomości (w tym zasobów mieszkaniowych); duże znaczenie ma też – zwłaszcza w przypadku Krakowa – *genius loci* miasta. Obserwowana w Polsce po 1990 r. podwyższona mobilność przestrzenna ludności (zarówno wertrykalna, która odzwierciedla się w zmianie pozycji społecznej w istniejącej hierarchii społecznej, jak i horyzontalna, dotycząca zmian w obrębie danej rangi pozycji społecznej, wynikających ze zmiany miejsca pracy lub zamieszkania) jest związana w dużym stopniu z dążeniami do podniesienia poziomu edukacji (Kociszewski 2006). Kraków, dysponujący szerokim wachlarzem możliwości zdobycia lub pogłębienia wykształcenia, stał się celem migracji dla wielu osób z najbardziej mobilnej grupy wiekowej (20–24 lata). Rozważając zagadnienie zjawiska migracji do Krakowa, należy również uwzględnić wzajemne powiązania miasta z regionem (w zakresie gospodarki, rynku pracy oraz mieszkalnictwa), zatem w niniejszej w analizie trzeba także podkreślić wzrost liczby ludności całego regionu miejskiego Krakowa, w którym pod koniec XX w. zamieszkiwało ponad 1,3 mln osób (Zborowski 2005). Obszarem najbardziej intensywnej imigracji była strefa podmiejska, którą koniecznie należy uwzględnić w problematyce migracyjnej miasta, choć napływ do gmin podmiejskich nie był naturalnie ujmowany w statystykach dotyczących Krakowa. Gminy sąsiadujące z Krakowem stanowiły z jednej strony obszar wybierany przez ludność napływową (spoza Krakowa), kierującą się możliwościami zatrudnienia i kształcenia oferowanymi przez Kraków, a z drugiej strony był to rejon osiedlania się mieszkańców Krakowa (ich odpływu utożsamianego z procesem suburbanizacji). Mieszkańcy podmiejskich gmin, często o relatywnie wysokim statusie społeczno-zawodowym i materialnym pozostają w silnych związkach z miastem (Pilichowski 2005; Więclaw-Michniewska 2006a), stanowiąc ważny element kapitału społecznego Krakowa. Współczynnik napływu migracyjnego z miast dla większości gmin sąsiadujących bezpośrednio z Krakowem w 2007 r. znacznie przewyższał napływ do samego miasta i można zakładać, że taka tendencja będzie się utrzymywała w najbliższych latach (ryc. 25).

Obecna struktura demograficzna mieszkańców Krakowa jest wynikiem – oprócz migracji – zachodzących w przeszłości procesów rozrodczości oraz umiERALNOŚCI. Istotny wpływ wywarło obniżenie płodności kobiet, wiążące się także w dużej mierze z przeobrażeniami wzorców prokreacyjnych (Kurkiewicz 2008). Zmiany zachowań prokreacyjnych były efektem wzrostu rangi edukacji i kariery zawodowej wśród kobiet. Konieczność sprostanania wymogom wynikającym z chęci szybszego uzyskania awansu zawodowego, powodowała jednak, że kobiety często odkładały macierzyństwo na okres późniejszy. W Krakowie w latach 1993–2007

Ryc. 25. Przestrzenne zróżnicowanie wartości współczynnika napływu migracyjnego z miast w 2008 r. w Krakowie i gminach sąsiadujących

Fig. 25. Spatial diversification of the coefficient of migratory flows from cities to Krakow and the neighbouring municipalities in 2008

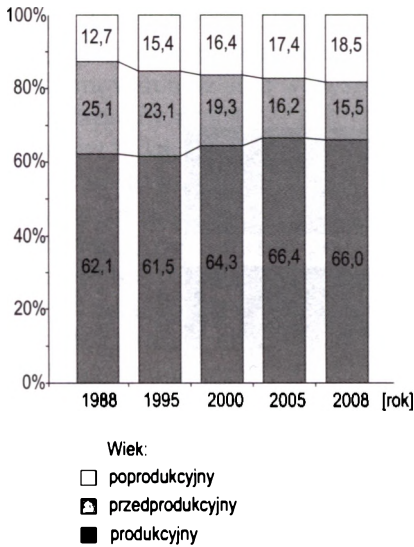
Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.stat.gov.pl.
Source: author's own study based on www.stat.gov.pl.

ludności Krakowa (choć jest to proces często obserwowany też w dużych ośrodkach miejskich w państwach rozwiniętych), stanowi najbardziej niekorzystny element struktury demograficznej mieszkańców miasta. Wskazuje na to wzrastający współczynnik obciążenia ludności w wieku produkcyjnym ludnością starszą (w 2008 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało już 51,5 osób w wieku poprodukcyjnym; www.bip.krakow.pl). Implikuje to konieczność uwzględniania w zarządzaniu miastem (w planowaniu długookresowym) wzrastającego udziału osób starszych, a zarazem konieczność wzmocnienia potencjału ludnościowego miasta („odmłodzenia” jego struktury demograficznej) poprzez promocję migracji adresowanej zwłaszcza do osób w wieku mobilnym (grupy najbardziej prężnej pod względem możliwości ekonomicznych). Należy tu podkreślić fakt, że w warunkach gospodarki rynkowej duże miasta stały się centrami skupiającymi przedsiębiorczość, decydującymi o tempie i skali rozwoju całych regionów (Kociszewski 2006), a Kraków z racji swej rangi odgrywa rolę ponadregionalną.

Ważnym uwarunkowaniem demograficzno-społecznym, zwłaszcza w dobie dużej konkurencyjności na rynku pracy, jest poziom wykształcenia populacji. Wykształcenie, a ściśle jego poziom, umożliwia awans społeczny i stanowi

wskaźnik przyrostu naturalnego na 1 tys. mieszkańców był ujemny, dopiero w 2008 r. osiągnął wartość dodatnią – 0,57 (www.bip.krakow.pl), co wynika ze wzrostu liczby urodzeń, przy obniżającej się umieralności. Należy zauważyć, że wyższa umieralność dotyczy mężczyzn, co m.in. wpływa na dość wysoki wskaźnik feminizacji – w latach 2004–2008 w Krakowie na 100 mężczyzn przypadało 114 kobiet (www.bip.krakow.pl).

Kolejnymi cechami struktury demograficznej Krakowa, przy obniżającej się płodności, spadku umieralności oraz wydłużaniu przeciętnego czasu trwania życia, są: stały wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym oraz spadek liczby osób najmłodszych (ryc. 26). Fakt starzenia się

Ryc. 26. Struktura wieku ludności Krakowa w latach 1988–2008

Fig. 26. Age structure of population of Krakow in years 1988–2008

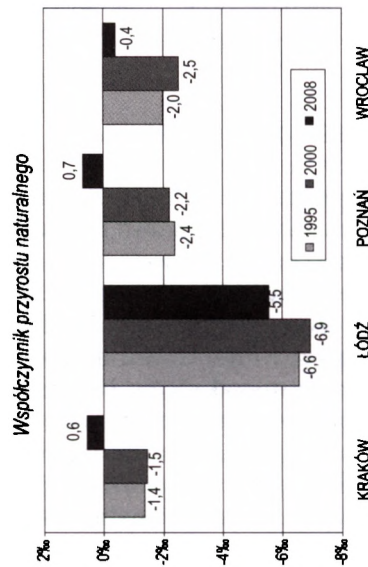
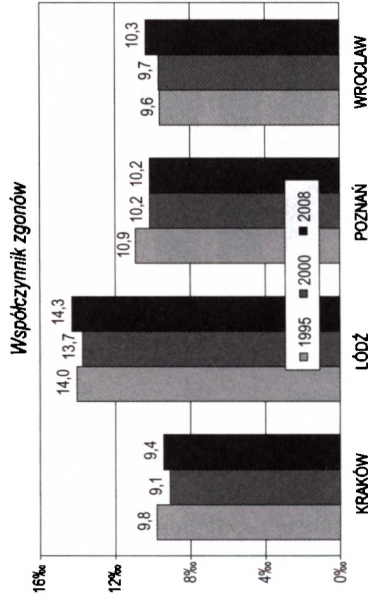
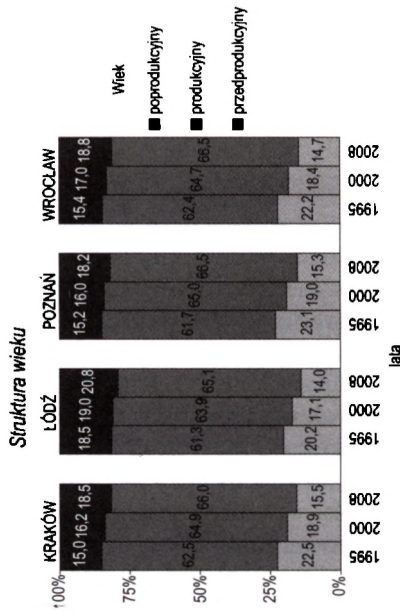
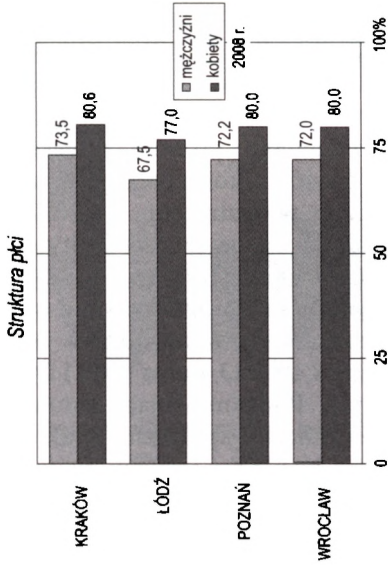
Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.stat.gov.pl.

Source: author's own study based on: www.stat.gov.pl.

podstawę ruchliwości społecznej. Według G. Węclawowicza (2003) we współczesnym mieście wykształcenie może być elementem jego podziału społeczno-przestrzennego, ponieważ „społeczeństwo miejskie przyszłości będzie również społeczeństwem wiedzy (...), w którym wiedza jest najważniejszym zasobem określającym pozycję społeczną jednostki”. Ludność Krakowa cechuje się wysokim poziomem wykształcenia: w 2002 r. prawie 18% mieszkańców miasta legitymowało się wykształceniem wyższym, a 32% – średnim (dla porównania odpowiednie wartości dla mieszkańców województwa oraz Polski wynosiły: 8,4% i 23,4 oraz 8,4% i 24%; www.stat.gov.pl). Podsumowując, aktualną sytuację demograficzno-społeczną Krakowa można uznać za korzystną, co stanowi duży atut miasta w warunkach gospodarki rynkowej i wzrastającej konkurencyjności miast i regionów. Sprzyjające rozwojowi gospodarczemu uwarunkowania demograficzno-społeczne Krakowa uwidaczniają się wyraźnie na tle struktur demograficznych innych dużych miast Polski (ryc. 27).

Charakterystyka gospodarcza

Sytuacja gospodarcza miasta jest kształtowana przez wiele uwarunkowań, zarówno zewnętrznych (m.in. prawo krajowe i międzynarodowe, polityka państwa, w tym przyjęte strategie rozwoju Polski i koncepcje zagospodarowania przestrzennego, programy i polityki wojewódzkie, rozwiązania i dyrektywy Unii Europejskiej), jak i wewnętrznych, które łącznie wpływają na jej stan oraz możliwości zmian i dalszego rozwoju. Uwarunkowania wewnętrzne leżą w gestii władz samorządowych oraz mieszkańców, inwestorów i innych użytkowników przestrzeni miejskiej, obejmując całokształt różnych czynników, do których m.in. należą: komunikacja, infrastruktura techniczna i społeczna, zasoby dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, zasoby rynku nieruchomości, w tym zwłaszcza obiekty biurowe, handlowe i rezydencjonalne, zasoby finansowe. Równie ważne są czynniki społeczne ujmowane jako „zjawiska i procesy mające w swej istocie charakter pozamaterialny i niepolityczny, obejmujące także zjawiska i relacje ekonomiczne, które są bezpośrednio związane z ludźmi jako pracownikami lub przedsiębiorcami” (Domański 2001a); zalicza się do nich przede wszystkim przedsiębiorczość, zdolność do uczenia się, kwalifikacje oraz kulturę pracy. Uwzględniając przy tym

Ryc. 27. Wybrane elementy struktury demograficznej Krakowa, Łodzi, Poznania i Wrocławia w latach 1995–2008
 Fig. 27. Selected elements of demographic structure of Krakow, Lodz, Poznan and Wrocław in 1995–2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Obraniak (2007), www.stat.gov.pl.
 Source: author's own study based on Obraniak (2007), www.stat.gov.pl.

także stosunek wobec gospodarki rynkowej, obserwowaną ruchliwość społeczną (dążność do zmiany pozycji społecznej) oraz aktywność, zwłaszcza w zakresie podejmowania działań we wspólnym interesie, można sprecyzować kapitał ludzki rozumiany tu jako zespół nie tylko umiejętności i wiedzy, ale także wartości i postaw ludzi, które razem kreują możliwości rozwoju gospodarczego miasta ze społecznego punktu widzenia.

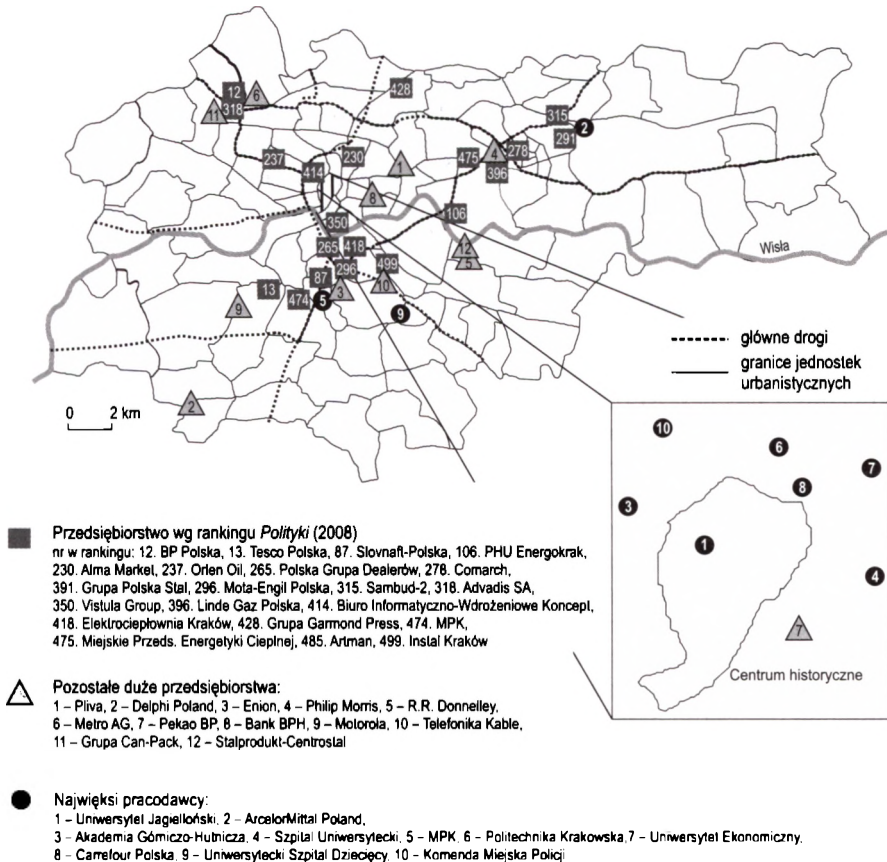
Wysoką jakość kapitału ludzkiego Krakowa, mierzonego poziomem wykształcenia jego mieszkańców, potwierdzają wyniki badań porównawczych 7 wielkich miast Polski (Gdańska, Katowic, Krakowa, Łodzi, Poznania, Warszawy i Wrocławia) – udział osób z wykształceniem wyższym i średnim był w Krakowie wyższy niż przeciętnie w analizowanych miastach (*Raport... 2007*). Nieco gorzej sytuuje się Kraków wśród pozostałych aglomeracji pod względem aktywności społecznej mieszkańców mierzonej udziałem liczby zarejestrowanych organizacji pozarządowych na 1 tys. mieszkańców oraz przeciętną frekwencją wyborczą w wyborach parlamentarnych w 2005 r., w pierwszej turze wyborów samorządowych 2006 r. i pierwszej turze wyborów prezydenckich w 2006 r. Podobnie – nieco niższe wskaźniki niż przeciętnie – uzyskał Kraków odnośnie do postaw prorynkowych określanych na podstawie poparcia dla członkostwa w UE w referendum w 2003 r. (82,6% poparcie) i odsetka mieszkańców prowadzących działalność gospodarczą: wskaźnik ten w Krakowie wynosił 10%, gdy np. w Poznaniu – 11,6% (*Raport... 2007*).

Sytuację ekonomiczną miasta charakteryzują m.in.: liczba, struktura własnościowa oraz branżowa podmiotów gospodarczych, wielkość przychodów i zatrudnienia w przedsiębiorstwach działających w jego przestrzeni. Oczywiście jest, że w ciągu dwu ostatnich dekad w Krakowie następowały zmiany odzwierciedlające wpływ zasad gospodarki rynkowej, koniunktury gospodarczej na poziomie krajowym i międzynarodowym, wprowadzenia nowych regulacji prawnych, rozwoju nowoczesnych technologii, zmiany etosu i kultury pracy. Zmiany te dotyczyły zarówno liczby podmiotów gospodarki narodowej oraz ich struktur branżowych, jak i uwarunkowań rynku pracy, w tym bezrobocia. Charakteryzując krótko sytuację gospodarczą miasta (przy uwzględnieniu zmian zachodzących w klasyfikacjach statystycznych), można na podstawie danych zawartych w *Raportach o stanie miasta (1991–2008)* odnotować pewne wyraźne tendencje. Liczba podmiotów gospodarczych wzrastała sukcesywnie od początku zmian polityczno-gospodarczych, przekraczając w 2008 r. liczbę 105 tys. firm. Obecna struktura własnościowa krakowskich przedsiębiorstw ukształtowała się na początku lat 90. XX w. W 1991 r. jednostki sektora publicznego stanowiły już zaledwie 4,5% ogółu wszystkich podmiotów gospodarczych, w 2008 r. – ich udział obniżył się do 1,5%. Pomimo tak niewielkiego odsetka, firmy sektora publicznego oferowały w 1991 r. miejsce pracy 80% ogółu zatrudnionych w Krakowie, natomiast w 2008 r. wielkość zatrudnienia w tych jednostkach wynosiła już niewiele ponad 10%. Warto wspomnieć, że kilka z nich wciąż należy do największych pracodawców w mieście (ryc. 28); dotyczy to przede wszystkim uczelni krakowskich z Uniwersytetem Jagiellońskim na czele, zatrudniającym ponad 6,8 tys. pracowników (www.uj.edu.pl). Cechą charakterystyczną struktury zatrudnienia w krakowskich firmach jest

zdecydowana przewaga firm małych, zatrudniających mniej niż 9 osób. Stanowią one około 95% ogółu przedsiębiorstw, natomiast udział firm największych – zatrudniających powyżej 250 osób – nie przekracza 0,2%. Struktura branżowa (wg sekcji PKD) od 2000 r. pozostaje w zasadzie niezmienna: zdecydowanie dominuje handel i naprawy (ok. 30% ogółu podmiotów gospodarki narodowej) i obsługa nieruchomości i firm (ponad 20%; cechuje się dużym przyrostem nowych firm), ponadto silnie są reprezentowane: przemysł, budownictwo oraz transport, gospodarka magazynowa i łączność (po około 10%).

W Krakowie ma siedzibę ponad 20 firm należących (wg zestawienia *Polityki* opartego na wielkości sprzedaży – kryterium obrazującego pozycję firmy na rynku) do największych w Polsce (ryc. 28). Każde z tych przedsiębiorstw osiągnęło w 2008 r. wielkość sprzedaży powyżej 300 mln PLN, a dwa z nich: BP Polska S.A. oraz Tesco Polska sp. z o.o. plasują się w pierwszej piętnastce w Polsce, z wielkością sprzedaży powyżej 9000 mln PLN. Firmy ujęte w rankingu z 2008 r. reprezentują przede wszystkim branżę surowcowo-paliwową (5 firm) i handel (4), istotne są też branże: metalowa, telekomunikacja i IT, budownictwo (2). Należy jednak podkreślić, że nie wszystkie firmy – ważne zarówno z punktu widzenia liczby zatrudnionych, jak i pozycji finansowej – znalazły się w rankingach przygotowywanych przez *Politykę* lub *Rzeczpospolitą* (www.rp.pl). Wpłynęły na to przede wszystkim dwa fakty: a) nie wszystkie firmy dotychczas pojawiające się w zestawieniu zdecydowały się ujawnić dane finansowe za 2008 r. (głównie w związku ze światowym kryzysem), b) zmianie uległa lokalizacja siedziby zarządu (przykładem może służyć Mix Electronix S.A. – firma pojawiająca się w rankingach 2003–2007; w 2008 r. przeniosła swą siedzibę do Centrum Logistyczno-Dystrybucyjnego w Skawinie). Do grona znaczących krakowskich przedsiębiorstw można zaliczyć m.in.: zakłady farmaceutyczne Pliva, centrum techniczne Delphi Poland, Grupę Can-Pack S.A., Stalprodukt-Centrostal, zakłady tytoniowe Philip Morris Polska S.A. (ryc. 28).

Rozwój gospodarczy Krakowa jest uzależniony jednak przede wszystkim od przedsiębiorczości mieszkańców, która odzwierciedla się w liczbie małych i średnich przedsiębiorstw (MSP), ich różnorodności i pozycji na rynku. Ekonomiczne i społeczne znaczenie MSP jest duże m.in. z uwagi na ich możliwości szybkiego reagowania na potrzeby rynku, rozwój sektora usług związanego z tą grupą podmiotów, wielkość dochodów dostarczanych do sektora publicznego oraz możliwości w zakresie kreowania miejsc pracy. Aktywność przedsiębiorców może wspomóc samorząd terytorialny. Samorządy lokalne lub regionalne mają do dyspozycji szereg instrumentów – od ulg i preferencji w różnego rodzaju podatkach i opłatach lokalnych, przez działania informacyjno-promocyjne i rozwój instytucji wspierających biznes po działalność inwestycyjną (Kosiedowski 2005; Patrzałek 2007). Poprzez odpowiednią politykę rozwoju w swoim obszarze „samorząd wpływa na strukturę, tempo i kierunki zmian znajdujących się na jego obszarze struktur gospodarczych” (Sztando 2008). W Krakowie działania w tej sferze są zawarte w *Programie wspierania rozwoju przedsiębiorczości w zakresie małych i średnich przedsiębiorstw w Krakowie* (*Uchwała...* 2001; *Uchwała...* 2006). Na mocy powyższych uchwał są realizowane zadania mające na celu stymulację rozwoju MSP przy po-

Ryc. 28. Najważniejsze przedsiębiorstwa w Krakowie w 2008 r.

Fig. 28. Major companies in Krakow in 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.krakow.pl, www.lista500.polityka.pl.

Source: author's own study based on www.krakow.pl, www.lista500.polityka.pl.

mocy dostępnych samorządowi środków. Za najważniejsze można uznać: przygotowanie i przekazywanie nieruchomości pod inwestycje, zwiększenie operatywności pracy urzędów, działania informacyjno-szkoleniowe (zwłaszcza odnośnie do szans finansowania działalności gospodarczej), współpraca z organizacjami pozarządowymi z otoczenia biznesu. W celu zwiększenia efektywności realizacji zadań *Programu...*, Urząd Miasta Krakowa zlecił przeprowadzenie badań sondażowych wśród przedsiębiorców krakowskich. Badania te dotyczyły opinii przedsiębiorców na temat działań podejmowanych przez miasto. Znaczna ich część została oceniona raczej negatywnie, zwłaszcza długość niektórych procedur administracyjnych, pozytywnie natomiast pomoc finansowa oraz wyższy stopień informatyzacji prac urzędów; końcowa ocena Krakowa jako miasta wspierającego przedsiębiorczość jest umiarkowanie pozytywna (Plichta i in. 2008).

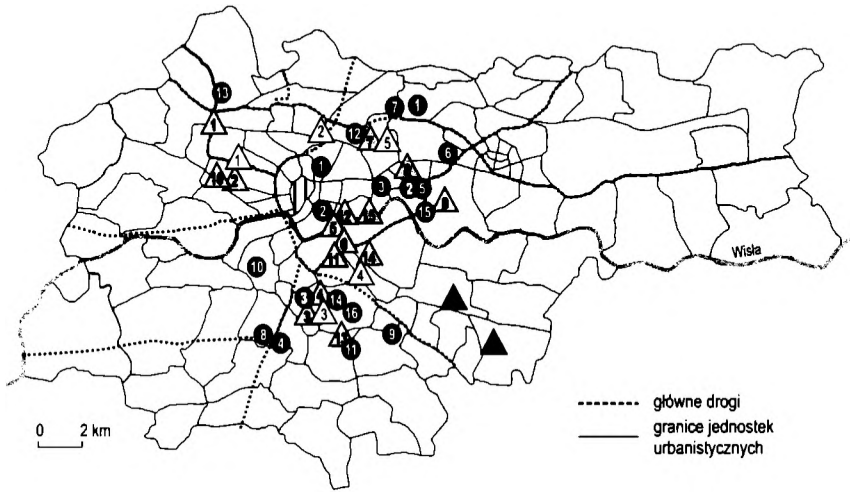
W krakowskiej strategii rozwoju, uwzględniając znaczenie rynku nowoczesnych technologii oraz potencjału naukowego miasta, jeden z 3 celów strategicznych określono jako „Kraków miastem konkurencyjnej i nowoczesnej gospodarki” (*Strategia rozwoju...* 2005). Kraków w projektach promocyjnych kształtuje swój wizerunek jako ośrodek nauki i wiedzy w oparciu o możliwości, jakie daje funkcjonowanie: a) 24 wyższych szkół, w tym 4 uniwersytetów (w których w 2008 r. łącznie studiowało ok. 10% ogółu studentów, a nauczyciele akademicki stanowili ponad 12% kadry naukowej w Polsce), b) Polskiej Akademii Umiejętności, c) oddziału Polskiej Akademii Nauk, d) 12 instytutów naukowo-badawczych (w tym 6 oddziałów jednostek z główną siedzibą poza Krakowem), e) 6 ośrodków badawczo-rozwojowych (www.bip.krakow.pl). Szanse, jakie wiążą się z owymi zasobami (zarówno ludzkimi, jak i infrastruktury technicznej) są wykorzystywane w gospodarce miasta w celu intensyfikacji współpracy nauki i przedsiębiorczości. Wyraźnie jest to widoczne w przestrzeni Krakowa w postaci Krakowskiego Parku Technologicznego (KPT) obejmującego kilkanaście podstref, z czego trzy są zlokalizowane w obrębie miasta. Działający na prawach Specjalnej Strefy Ekonomicznej Krakowski Park Technologiczny został utworzony w 1997 r. z inicjatywy władz miasta i regionu, uczelni (Uniwersytetu Jagiellońskiego, Politechniki Krakowskiej i Akademii Górniczo-Hutniczej) oraz Huty im. T. Sendzimir w celu pobudzenia rozwoju przemysłu nowych technologii, w oparciu o środowisko naukowo-badawcze Krakowa (www.sse.krakow.pl). Obecnie działa 25 firm, z których prawie połowa reprezentuje sektor wysokich technologii (dalsze 42 uzyskały zezwolenie na działalność; łącznie zatrudnionych jest 5,7 tys. osób (www.bip.krakow.pl)). Na terenie KPT zlokalizowano także Małopolskie Centrum Biznesu, które ma za zadanie poprawę jakości obsługi inwestorów krajowych i zagranicznych. Działalność Małopolskiego Centrum Biznesu ma wpłynąć na podniesienie poziomu konkurencyjności i potencjału gospodarczego miasta. Znaczenie KPT polega nie tylko na umożliwieniu komercjalizacji wyników badań i tworzeniu powiązań sieciowych między instytucjami naukowo-badawczymi a przedsiębiorstwami. Działania podejmowane przez KPT wiążą się też z podnoszeniem wciąż zbyt niskiego poziomu innowacyjności krakowskich firm poprzez przyciąganie inwestorów wdrażających nowe technologie oraz promocję współdziałania nauki i biznesu. Niezwykle ważne dla rozwoju gospodarczego Krakowa jest kreowanie możliwości równoczesnego dostępu do nowych technologii dla firm (tym samym np. tworzenia nowej gamy produktów, wizerunku firmy, poszerzenia kontaktów handlowych) oraz otwarcia środowisk akademickich na potrzeby przedsiębiorstw (stymulacja postępu w nauce, impuls do podjęcia prac badawczych, przepływ kadry, zwiększenie samofinansowania). Potrzebę zmian w tym zakresie potwierdzają wyniki badań sondażowych przeprowadzonych wśród przedstawicieli krakowskich przedsiębiorstw, z których wynika, że o ile wprowadzenie nowej technologii lub wyposażenia technicznego zadeklarowało w 2008 r. 75% badanych firm (w 2004 r. – 50%), to zaledwie niewiele ponad 3% (w 2004 i 2008 r.) wskazało jako źródło innowacji odpowiedź „współpraca z nauką” (Plichta i in. 2008).

Przedstawiając zarys gospodarczy Krakowa, należy uwzględnić także rolę turystyki uznawanej za jedną z najbardziej rozpoznawanych dziedzin gospodarki miasta i mającej duże znaczenie w progospodarczej polityce miasta. Świadczą o tym zapisy w dokumentach związanych z wytyczaniem dróg rozwoju Krakowa (*Strategia promocji...* 2004; *Strategia rozwoju...* 2005; *Strategia rozwoju...* 2008). Podkreśla się w nich m.in., że: a) obserwowana wysoka atrakcyjność turystyczna miasta stanowi silny czynnik sprzyjający rozwojowi przedsiębiorczości, b) istnieje konieczność umiejętnego połączenia zasobów dziedzictwa kulturowo-historycznego z aktywnością biznesową, c) urzeczywistnienie strategicznego celu rozwoju odnoszącego się do nowoczesnej gospodarki wymaga realizacji celu operacyjnego, jakim jest dalsze zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta, d) duże znaczenie ma kreowanie Krakowa jako centrum turystyki biznesowej, turystyki targowej i kongresowej. Pomimo faktu, że w kilku ostatnich latach zaledwie kilka procent wśród ogółu firm (np. w 2008 r. – 3.%; www.bip.krakow.pl) oraz podobnie niewielki odsetek ogółu zatrudnionych (3,6%) przypada na hotelarstwo i gastronomię (reprezentujących branżę turystyczną), odnotowano silne przekonanie krakowskich przedsiębiorców o wyraźnym poparciu rozwoju turystyki przez władze miasta i stawianie jej na pierwszym miejscu spośród celów gospodarczego rozwoju miasta (Plichta i in. 2008). Potwierdzają to m.in. wizja przyjęta w *Strategii promocji Krakowa* (2004): „chcemy, aby Kraków stał się najbardziej atrakcyjną lokalizacją turystyczną i biznesową w środkowej Europie”, a także znaczna liczba i skala działań podejmowanych w minionych latach przez władze miasta w zakresie promocji turystycznej (www.bip.krakow.pl).

Konkurencję uważa się w gospodarce za jeden z jej podstawowych mechanizmów działania. W przypadku eskalacji oddziaływania otoczenia lokalnego na funkcjonowanie podmiotów gospodarczych oraz rywalizacji jednostek terytorialnych wzrasta znaczenie problemu konkurencyjności miast (Markowski, Stawasz 2001). Konkurencyjność miasta obejmuje wiele czynników zarówno w wymiarze społecznym (np. cechy społeczno-demograficzne mieszkańców i ich przedsiębiorczość), ekonomicznym (działania samorządu lokalnego i instytucji otoczenia biznesu), infrastrukturalnym (jakość transportu, sieci: mediów, telekomunikacji, informatycznej), jak i ekologicznym (walory środowiska przyrodniczego). Współzawodnictwo miast może być rozpatrywane w ujęciu całościowym, np. za pomocą poziomu atrakcyjności inwestycyjnej lub wskaźnika wzrostu gospodarczego. W 2008 r. w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej (uwzględniającym kilkadziesiąt parametrów precyzujących jakość i wielkość czynników lokalizacji, takich jak np. poziom rozwoju gospodarczego, dostępność transportową, poziom rozwoju infrastruktury gospodarczej i społecznej) podregion Krakowa sytuował się względnie wysoko w skali Polski. Atrakcyjność inwestycyjna miasta oceniana była jako: a) najwyższa dla działalności zaawansowanej technologicznie (3. miejsce w kraju), b) najwyższa dla działalności usługowej (4. miejsce), c) wysoka dla działalności przemysłowej, ale Kraków zajmował pozycję poza „pierwszą dziesiątką” (Kalinowski 2008). Podobnie wysokie oceny atrakcyjności inwestycyjnej uzyskał Kraków w zestawieniu autorstwa P. Swianewicza i W. Dziemianowicza, zwłaszcza w zakresie

jakości rynku pracy, klimatu społecznego, aktywności marketingowej lub możliwości wypoczynkowych (Dziemianowicz 2005), uzyskując pozycję w najwyższej klasie – A (jako jedno z 4 na 16 miast wojewódzkich). Według wskaźnika wzrostu gospodarczego, ujmującego 8 zmiennych, m.in. nakłady inwestycyjne, przeciętne miesięczne wynagrodzenie i wartość dodaną brutto (obrazujące odpowiednio: zdolność do akumulacji kapitału, osobowe koszty pracy, pośrednio także poziom zamożności mieszkańców i wydajność pracy) Kraków lokuje się na trzeciej pozycji wśród 6 największych miast Polski (Gaczek, Komorowski 2006).

Dodatkowym atutem mogącym wpływać na wzrost konkurencyjności Krakowa jest obecność różnych obiektów podnoszących poziom dostępności do wybranych usług lub warunkujących możliwości rozwoju niektórych rodzajów działalności. Niewątpliwie do ważnych obiektów można zaliczyć budynki handlowe, biurowe oraz magazynowe (tych ostatnich jest niewiele, aczkolwiek stanowią niezbędne zaplecze, głównie dla obsługi sektora przemysłowego, ryc. 29). Kraków dysponuje natomiast znaczną powierzchnią centrów handlowych (Więclaw-Michniewska 2006b), mimo to jest wciąż pożądanym wzrost liczby takich placówek, o czym świadczy np. wskaźnik nasycenia powierzchnią centrów handlowych ($334 \text{ m}^2/1000$ mieszkańców; 2008 r.), lokujący Kraków dopiero na 7. miejscu wśród 8 największych miast Polski (Krakowski... 2009). „Odpowiednio bogata i zróżnicowana komercyjna przestrzeń biurowa stanowi jeden z ważnych warunków rozwoju gospodarczego miast” (Jarczewski, Micek 2003). Znaczenie dostępności nowoczesnej przestrzeni biurowej w Krakowie wzrasta istotnie wraz z rozwojem wysoko wyspecjalizowanych usług związanych m.in. w dużej mierze z outsourcingiem. Od kilku lat jest obserwowany prężny wzrost liczby firm i poziomu zatrudnienia w tej dziedzinie; rangę usług informatycznych, okołobiznesowych, finansowo-księgowych i in. potwierdzają też wyniki ostatniego rankingu (2009) czołowych miast w outsourcingu Global Services-Tholons: Kraków zajął 4. pozycję w skali świata – po Cebu, Szanghaju i Pekinie (Kursa, Pelowski 2009). Zarówno wzrost konkurencyjności Krakowa, jak i rozwój społeczno-gospodarczy można ułatwić dzięki inwestycjom poprawiającym nie tylko jakość infrastruktury technicznej, zwłaszcza komunikacyjnej (i to właśnie ten rodzaj inwestycji jest najbardziej widoczny w przestrzeni miasta), ale także polepszającym możliwości rozwoju ekonomicznego miasta. Zdecydowana większość inwestycji mających kluczowe znaczenie dla zwiększenia potencjału miasta była możliwa do zrealizowania dzięki wsparciu finansowemu władz samorządowych, należy jednak również odnotować duży wkład uczelni krakowskich. Wydatki inwestycyjne w Krakowie w latach 2005–2008 stanowiły przeciętnie 20% ogółu wydatków w budżecie miasta, warto przy tym zauważyć, że bardzo intensywnie wzrósł udział wydatków na inwestycje strategiczne (z 7% w 2005 r. do 56% w 2008 r. w ogólnej kwocie wydatków inwestycyjnych), które są najbardziej istotne z punktu widzenia nie tylko poziomu życia mieszkańców, ale także z uwagi na wzrost znaczenia Krakowa w skali regionu i kraju (www.bip.krakow.pl). Odzwierciedleniem polityki inwestycyjnej miasta było zdobycie przez Kraków III miejsca w kategorii miast wojewódzkich w rankingu inwestycyjnym samorządów za lata 2006–2008, uwzględniającym różne ro-

△ Główne istniejące budynki biurowe:
 1 – Centrum Biurowe Euromarket, 2 – Kompleks Biurowy GTC (Galileo, Newton, Edison), 3 – Burma Square Business Park, 4 – Onyx, 5 – Centrum Biurowe Lubicz I, 6 – Cracovia Business Centre, 7 – Rondo Business Park, 8 – Kompleks Biurowy w Krakowskiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej, 9 – Centrum Biurowe Azbud, 10 – Avatar, 11 – Centrum Biurowe Kazimierz, 12 – Centrum Biurowe Lubicz II, 13 – Portus, 14 – Diamante Plaza, 15 – M65 Meduza

△ Główne budynki biurowe w trakcie realizacji:
 1 – Pascal, 2 – Vinci, 3 – Bonarka, 4 – Business, 4 – Enterprise Park, 5 – Quattro Business Park

▲ Istniejące magazyny

● Główne istniejące obiekty handlowe:
 1 – Galeria Krakowska, 2 – Galeria Kazimierz, 3 – Kraków Plaza, Decathlon, 4 – Zakopanka, Castorama, 5 – M1, 6 – Czyżyny, 7 – Krokus, Obi, 8 – Solvay Park, 9 – Tesco, Obi, 10 – Tesco, 11 – Carrefour, 12 – Alma, Castorama, Black Red White, 13 – Ikea, Makro, 14 – Castorama, 15 – Selgros, 16 – Bonarka

● Główne obiekty handlowe w trakcie realizacji i planowane:
 1 – Serenada, 2 – M1 faza II, 3 – Factory Outlet + Futura Park

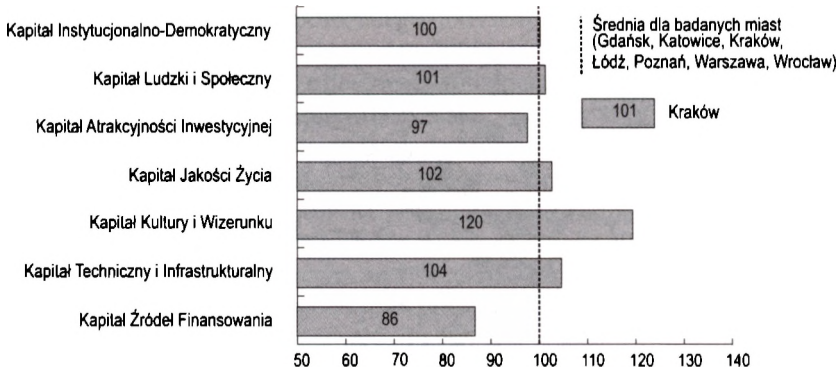
Ryc. 29. Wybrane obiekty biurowe, handlowe i magazynowe w Krakowie w 2008 r.
 Fig. 29. Some office buildings, commercial buildings and warehouses in Krakow in 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Krakowski...* (2009).
 Source: author's own study based on *Krakowski...* (2009).

dzaje wydatków własnych, Kraków wyróżnił się zwłaszcza w zakresie inwestycji technicznych (www.krakow.pl).

Ocena rozwoju społeczno-ekonomicznego

Kraków tradycyjnie jest postrzegany jako kulturalna stolica Polski, znaczący ośrodek turystyczny, prominentne miasto akademickie, ważna metropolia, o wysokiej randze w skali regionalnej, krajowej, a nawet europejskiej, co potwierdzają wysokie pozycje w rankingach dotyczących wielu aspektów życia społecznego i gospodarczego, czy też przynależność do uznanych instytucji, jak np. Organizacji

Ryc. 30. Ocena rozwoju społeczno-ekonomicznego Krakowa

Fig. 30. Evaluation of socio-economic development of Krakow

Źródło: opracowanie własne za: Raport na temat... (2007).

Source: author's own study based on Raport na temat... (2007).

Miast Światowego Dziedzictwa UNESCO lub Sieci METREX (Stowarzyszenia Europejskich Regionów i Obszarów Metropolitalnych). Współczesny Kraków niewątpliwie dysponuje też istotnymi walorami i kapitałem rozwojowym, zarówno w wymiarze społeczno-demograficznym, jak i ekonomicznym (ryc. 30). Obecnie jednak, w warunkach wzrastającej rywalizacji miast i regionów, a także kształtowania się nowych sieci zależności społeczno-gospodarczych na poziomie krajowym i europejskim jest ważne permanentne podnoszenie poziomu konkurencyjności i kreatywne wykorzystywanie dostępnych możliwości, a stagnacja lub bierne powoływanie się na wypracowaną renomę nie będą skutecznym narzędziem rozwoju. Dalszy rozwój miasta będzie możliwy dzięki stałej aktywności i współpracy mieszkańców, inwestorów oraz władz samorządowych. Niemniej ważne jest też uwzględnianie w polityce miejskiej znaczenia Krakowa w odniesieniu do innych miast o podobnej randze. Kraków jest jednym z 6 wyznaczonych w Polsce Europejskich Metropolitalnych Obszarów Wzrostu (tzw. MEGA) – określających metropolie o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym (słabe MEGA); Warszawa została zaszeregowana do wyższej kategorii – potencjalnych MEGA, co należy mieć na uwadze porównując wielkie miasta Polski (*Territorial...* 2007). Jako ośrodek zarządzania gospodarczego (według wielkości przychodów) Kraków zajmował czwarte miejsce w Polsce, po Warszawie, Katowicach i Poznaniu (Śleszyński 2007). Według raportu *Polska 2030*, przygotowanego przez Zespołu Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Kraków stanowi aglomerację w typie „lokomotywy rozwoju”, w obszarze szybkiego rozwoju gospodarczego, a dysponując wysoką dostępnością dla transportu kolejowego oraz portem lotniczym o zasięgu kontynentalnym ma szansę osiągnąć pozycję „core city” (Boni 2009).